

”Yleisen historian asema vahvistumassa”

Akateemikko Eino Jutikkalalla on pitkä perspektiivi suomalaiseen historiantutkimukseen. Hänen ensimmäinen artikkelinsa Historiallisessa Aikakauskirjassa ”Nastolan talonpoikaisrettelöt vv. 1773–75” julkaistiin vuonna 1931. Akateemikko Jutikkala oli lehden päätoimittaja vuosina 1970–82. – Haastattelu Juha Sihvola ja Veikko Kallio

■ *Millaisena pidätte Historiallisen Aikakauskirjan vaikutusta suomalaisessa historiantutkimuksessa?*

Ei voisi ajatellakaan, etteikö niin tärkeällä tieteenalalla kuin historialla olisi aikakauslehteään, joka julkaisee tutkielmia ajankohtaisista aiheista ja seuraa kotimaista tutkimusta resensoimalla tärkeimmät teokset sekä pyrkii esittelemään myös muiden maiden tutkimusta.

■ *Millaista Historiallisen Aikakauskirjan toimittaminen oli omalla päätoimittajakaudellanne?*

Päätoimittajakauteni meni vanhoja ratoja. Kansainvälisyyttä lisätäkseni perustin osaston nimeltä ”Ulkomaisten kollegojen ääni”. Osastossa yritettiin kertoa, mitä eräät skandinaaviset, venäläiset ja länsieurooppalaiset historian aikakauslehdet olivat sisältäneet, mutta sen merkitys jäi hyvin vähäpätöiseksi.

Muistan myös pohtineeni kysymystä, kuinka paljon lehdessä on käsiteltävä historian professorinvirkojen täyttämistä. Joskus aikaisemmin oli ollut tapana julkaista asiantuntijalausunnat kokonaisuudessaan. Kerran lehdessä oli jopa 42-sivuinen selostus erään viran täyttöprosessista. Nykyisin virkoja on niin paljon, että näin yksityiskoh-

tainen menettely olisi ollut jo minun aikani mahdotonta.

■ *Oliko toimitustyössä joitakin jännittäviä vaiheita?*

Erästä teosta arvosteltiin erittäin ankarasti; jouduin jopa poistamaan yhden mielestäni solvaavan lauseen, mitä harvoin tein. Tekijä oli saanut vihiä resension sisällöstä ja vaati saada vastoin käytäntöä julkaista vastineensa samassa numerossa. Hän vetosi toimituskuntaan, joka kokoontuikin ja 22 äänellä 2 vastaan hylkäsi hänen pyyntönsä.

■ *Miten lehti on mielestänne kehittynyt niiden vuosikymmenten aikana, kun olette siihen kirjoittaneet ja sen kehitykseen vaikuttaneet?*

Muutokset ovat olleet loppujen lopuksi aika pieniä. Olen haastattelua varten tehnyt pistokokeita siitä, miten arvostelut ovat jakautuneet kotimaisten ja ulkomaisten teosten kesken. Kehitys on tältä osin ollut sahaavaa, mutta vuosikymmenten myötä ulkomaisten teosten osuudessa on ollut hidasta (suhteellista) kasvua. Vuonna 1938 se oli 24 prosenttia ja vuonna 2002 33 prosenttia.

Olellainen muutos on tapahtunut kotimaisten teosten arvostelemisessa. Ennen toista maailmansotaa katsottiin, että kaikki Suomessa ilmestynyt tutkimuskirjallisuus pitäisi arvostella Historiallisessa Aikakauskirjassa. Periaatetta ei ole voitu noudattaa vuosikymmeniin.

■ *Miten suomalainen historiankirjoitus on mielestänne kehittynyt uranne aikana?*

Ainakin kvantitatiivisesti; tutkimusten määrä on tavattomasti laajentunut. Olen usein

muistellut, kuinka minun nuoruudessani Suomen Historiallisen Seuran ukot pohtivat, ilmestyykö tänä vuonna yhtään seuran kustantamaa kirjaa. Nykyisin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – jolle Suomen Historiallisen Seuran julkaisutehtävä on siirtynyt – julkaisee jopa parikymmentä historiallista tutkimusta vuosittain. Samoin ennen saattoi kysyä, tuleeko tänä vuonna yhtään paikallishistoriaa. Ajoittain niitä on ilmestynyt kymmenkunta vuosittain.

■ *Mitä ajattelette suomalaisen historiankirjoituksen laadusta: onko kehitys ollut menestystarina?*

Kvalitatiivinen arviointi on vaikeata, enkä haluaisi siihen puuttua. Aina on ollut hyviä ja huonoja tutkimuksia.

■ *Mikä on mielestänne historiantutkimuksen tehtävä? Miksi historiantutkimusta tarvitaan?*

Historiankatsomuksenani pidän periaatetta, että historia on sarja odottamattomia käännteitä eikä siinä ole mitään yleisiä lainalaisuuksia. Silti voitaisiin väittää, että sillä, joka hallitsee menneisyyden, on myös parhaat edellytykset ymmärtää nykyisyyttä ja menestyä tulevaisuudessa.

■ *Olette ollut keskeisenä yhteiskunnallisena vaikuttajana mukana myös Suomen historian kohtalonhetkinä. Miten mielestänne ovat vaikuttaneet suomalaisen historian tutkimukseen esimerkiksi sellaiset asiat kuin toinen maailmansota, sen jälkeinen erityisuhde Neuvostoliittoon, 1960–70-lukujen radikalismi tai Neuvostoliiton hajoaminen?* Poliittinen ja aatteellinen ympäristö tietenkin vaikuttavat historiankirjoitukseen. Maailmansodan ajasta ei kuitenkaan kannata paljon puhua, sillä eihän silloin ollut aikaa tutkia historiaa. Arkistotkin oli evakuoitu.

Sodan jälkeen tuli itsesensuuri, mutta se vaikutti hämmästyttävän vähän historiantutkimukseen, ilmeisesti enemmän popularisointiin. Aiheesta kannattaisi tehdä vaikka pa proseminaaritutkielma. Yhtenä aineistona voisi käyttää teostani *A History of Finland*, josta on eri kielillä otettu parikymmentä painosta. Kun 1980-luvulle asti teok-

ssa käsiteltiin toisen maailmansodan jälkeistä aikaa vain parina kronikkamaisena päättänä, viimeisiin painoksiin on lisätty kaksi laajaa uusinta historiaa koskevaa lukua: ”YYA-Suomi” ja ”Suomi Euroopan mul- listuksissa”.

1960- ja 1970-luvun poliittinen radikalismi ei tuottanut Suomessa mitään maininnan arvoista historiantutkimusta. Se saattoi kuitenkin vaikuttaa siihen, miten Suomen itsenäistymisen historiaa alettiin ymmärtää. Alettiin näet opettaa, että itsenäisyys on Leninin lahja Suomelle. Historiantutkimus kuitenkin oli koko ajan hyvin perillä siitä, mistä Leninin politiikassa todella oli kyse. Tuomo Polvisen kovan brezhneviläisyyden aikana vuonna 1967 julkaisemassa maltillisesti ja kiivailematta kirjoitetussa tutkimuksessa torjuttiin selkeästi ajatus itsenäistymisestä Leninin lahjana. Polvinen osoitti, ettei Lenin suinkaan tarkoittanut, että Suomi olisi jäänyt itsenäiseksi valtioksi. Kun Kekkonen viittasi puheissaan Leninin lahjaan, kysymyksessä oli hänen puoleltaan taitavaa diplomatiata, kuten Juhani Suomi on sanonut. Radikalismin ajan perintönä voisi pitää sitäkin, että sanan vapaussota käyttö on jäänyt harvinaiseksi, vaikka sitä 1960-luvulle saakka käytettiin yleisesti. Sota oli tietenkin paljon muutakin kuin vapaussotaa.

Neuvostoliiton hajoaminen on vaikuttanut erityisesti siten, että sen arkistot ovat avautuneet. Kun asioita päästiin tutkimaan, monet salat tulivat julki. On ilmennyt, mikä on ollut ennestään tunnettujen toimenpiteiden ja ratkaisujen taustana.

■ *Miten historiantutkimus voi puolestaan vaikuttaa yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kehitykseen?*

Ilmeisesti historialla on ollut tehtävänsä Suomessa kuten monessa muussakin maassa kansallisen identiteetin synnyssä. Poliittiset näkökohdat eivät kuitenkaan saisi estää pyrkimystä ehdottoman totuudelliseen tulokseen. Yhdyn vastikään eräässä väitöskirjassa siteerattuun A. M. Tallgrenin näkemukseen, jonka mukaan tutkimustulosten mahdollisia poliittisia аспектеjeja on vastenmielistä kosketella. Historiantutkija etsii vain totuutta, poliitikot käyttävät tuloksia sitten

hyväkseen omalla tavallaan tarkoituksenmukaisesti.

■ *Historiantutkimus on tieteenala, joka näkyy paljon julkisuudessa. Miten tämä seikka mielestänne vaikuttaa tutkimukseen? Mitkä ovat mielestänne historian julkisen tehtävän hyvät ja huonot puolet?*

Jos politiikkaan osallistunut henkilö kirjoittaa sitä sivuavasta aiheesta väitöskirjan – kuten Lasse Lehtinen – on ymmärrettävää, jos se herättää keskustelua. Sinänsä pidän hänen teostaan ansiokkaana, varsinkin kun ottaa huomioon sen värikkään sanonnan – mitä syystä odotetaan historian popularisoinneilta mutta myös tutkimuksen luontoiselta tekstiltä.

Tietenkin julkisuus vaikuttaa myös tutkijoiden aiheiden valintoihin. Ei siinä sinänsä ole mitään pahaa, että ajankohtaiselta tuntuva aihe houkuttelee, mutta aiheiden valinta voi puolestaan vaikuttaa historiankäsitykseen, kun jonakin aikana tiettyjä tapahtumia ja ilmiöitä vedetään esille, toisina aikoina toisia.

■ *Viime aikoina on syntynyt paljon uusia historiantutkimuksen aloja ja tutkimussuuntauksia, kuten nais- ja perbehistoria, mikrohistoria, ympäristöhistoria ja psykohistoria. Miten arvioisitte uusien tutkimusalojen merkitystä?*

On vain positiivista, että syntyy uusia aloja. Toisaalta ovatko ne aina niin uusia? Mikrohistoria on monesti arjen historiaa, samoin perbehistoria. Sitä paitsi uudistuuhan historiantutkimus sitäkin kautta, että historiaa syntyy itsestään aina yksi vuosi lisää joka vuosi. Aineisto ei siksi lopu koskaan.

■ *Tavoittaako historia objektiivista totuutta vai ovatko historian tulkinnot aina sidottuja koulukuntiin ja teoreettisiin taustaoleuksiin?*

Tämä on tärkeä kysymys, josta on paljon väärinkäsityksiä. Historiassa kaikki tapahtuu aina vain yhdellä tavalla. Jos historian tapahtumisessa on vaihtoehtoisia rekonstruktioita, yksi niistä voi olla oikea ja muut ovat vääriä. Toinen ristiretki Suomeen tapahtui joko vuonna 1238–39 tai 1249 tai

1249 tai 1250, muttei sekä että eri vuosina. Samalla tavalla maininta Mainilan laukausten ampujasta voi olla vain oikea tai väärä tieto, ei mielipide. Kun näistä yksinkertaisista kysymyksen kuka teki mitä missä milloin? ratkaisuihin mennään tapausten yhteyksiin, erilaiset tulkinnat kilpailevat keskenään ja saavuttavat usein vain likiarvoja.

■ *Miten luonnehtisitte omaa historiannäkemystäsi? Tekevätkö historiaa yksilöt, ryhmät vai rakenteet? Kummat ovat tärkeämpiä: eliitit vai massat? Kummat ovat tärkeämpiä historiassa, kvalitatiiviset vai kvantitatiiviset menetelmät?*

Kun olin nuori vihainen mies, olin hyvin yksipuolisesti kollektiivisen historiannäkemyskannalla. Toivottavasti olen viisastunut, kyllähän kaikki viisastuvat, kun vanhenevat. Koulukunnat muodostuvat paljolti sen pohjalta, mitä asioita halutaan korostaa: kollektiivista vai individuaalista puolta. Jos on kollektivistinen, pitäisi valita kvantitatiivinen lähestymistapa. Tosin Gunnar Suolahdella ei ollut teoksissaan montakaan tilastoa, ja häntä pidetään syystä kollektivistisen historiantutkimuksen uranuurtajana Suomessa. Esimerkit voivat olla sattumanvaraisia, mutta silti niihin on usein turvaututtava tilastoimiseksi kelvollisen lähdemateriaalin puuttuessa.

■ *Käytetäänkö historiantutkimuksessa nykyään tarpeeksi kvantitatiivisia menetelmiä? Tutkimus on ollut viime vuosina kovin individuaalista, nykyisin eniten tutkijoita kiinnostava poliittinen historia on luonteensa vuoksi sitä useimmiten. Arjen historiassakin pelataan esimerkeillä.*

■ *Miten arvioisitte historian subdettia sen läbitieteisiin, kuten sosiologiaan ja taloustieteisiin?*

Historialla säilyy aina oma reviiirinsä, sillä sosiologia ja taloustiede eivät mene kovin kauas ajassa taaksepäin. Sosiologit ja taloustieteilijät taas vaativat teorioita, joihin sitten sijoitetaan tosiasioita, vaikka teoria pitäisi päinvastoin koota tosiasioista. Pekka Suvanto on kiinnittänyt huomiota siihen

vääristävään vaikutukseen, mikä teorioilla on tutkimustuloksiin: ennakoita muodosteista teorioista pidetään kiinni silloinkin kun lähteet puhuvat vastakkaiseen suuntaan, esimerkiksi marxilaisuudessa ja freudilaisuudessa usein. Toisaalta en kuitenkaan ajattele, että hyvin dokumentoitu synteesi olisi pahasta.

■ *Suomalaiselta tieteeltä vaaditaan yhä enemmän kansainvälistymistä. Mitä ajatlette tästä kehityssuunnasta: onko se hyväksi esimerkiksi Suomen historian kannalta?*

Maaailman globalisoituessa "yleisen" historian ongelmat tulevat suomalaisille entistä läheisemmiksi. Niiden tutkimukseen osallistumalla suomalaiset saavat myös kansainvälistä mainetta.

Toisaalta on muistettava myös se, että Suomen historiaa ei moni tutkisi, elleimme

tee sitä itse. Suomen historian tutkimus on meidän erityistehtävämme. Vahinko on, että pohjoismainen yhteistyö on heikentynyt. Meillä on kuitenkin naapureita, joilla on aika yhtäläinen historia, vaikka kullakin myös hieman erilainen, mikä lisää kiinnostavuutta. Se on ollut luomassa pohjoismaista identiteettiä.

■ *Mitä Historiallisen Aikakauskirjan tulisi tehdä suomalaisen historiantutkimuksen parhaaksi?*

Olen tyytyväinen vuoden 1982 jälkeisten päätoimittajien toimintaan. Meillä oli päätoimittajana peräkkäin viisi Suomen (tai Suomen ja Skandinavian) historian professoria, mutta nyt on yleisen historian professori. Vaihtelu on tässäkin tehtävässä positiivinen asia. ■